

УДК 351.82(477) : 338.242

ЦЮЦЮПА С.В., к.е.н.
м. Ніжин

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПІДПРИЄМНИЦЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Анотація. У статті узагальнено трактування сутності поняття «економічна безпека», виявлено тенденції формування економічної безпеки України та обґрунтовано вплив економічної безпеки України з економічною безпекою підприємницького середовища.

Ключові слова: економічна безпека країни, підприємницьке середовище, елементи економічної безпеки, бізнес-активність, інвестиції, фінансові ресурси.

Аннотация. В статье обобщена трактовка сущности понятия «экономическая безопасность», выявлены тенденции формирования экономической безопасности Украины, а также обосновано влияние экономической безопасности Украины на экономическую безопасность предпринимательской среды.

Ключевые слова: экономическая безопасность страны, предпринимательская среда, элементы экономической безопасности, бизнес-активность, инвестиции, финансовые ресурсы.

Abstract. Economic safety of Ukraine and its influence on enterprise environment. In the article the interpretation of essence of notion is generalized («economic safety»), the tendencies of forming of economic safety of Ukraine are exposed and influencing of economic safety of Ukraine is grounded with economic safety of enterprise environment.

Keywords: economic safety of country, enterprise environment, elements of economic safety, business-activity, investments, financial resources.

Постановка проблеми. Економічна безпека є однією з найважливіших складових елементів національної безпеки, відображаючи причинно-наслідковий зв'язок між економічною міцністю країни, її військово-економічним потенціалом та національною безпекою. Для сучасного стану економіки України як самостійної незалежної держави, утвердження її як суб'єкта світового співтовариства особливо актуальними є проблеми забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку, формування механізму протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам, підвищення рівня життя населення, розвитку системи міжнародної економічної взаємозалежності.

Як показує світовий досвід, збиток економічним інтересам завдається різноманітними спробами: порушенням нормального стану міжнародної торгівлі (застосування ембарго, введення надмірних кількісних і тарифних обмежень, штучне підвищення або зниження цін на ті чи інші товари), створенням перепон на шляху міжнародного руху технологій, порушенням практики комерційної діяльності та ін. В сучасних умовах розвитку економіки України, окреслена вище проблема постає особливо гостро. Товарні «війни» з колись найбільшим імпортером нашої продукції – Російською Федерацією, що проявлялися в запровадженні найрізноманітніших видів обмежень, таких як санітарні умови, квотування, технічні вимоги та ін., анексія Криму та військові дії в Донецькій та Луганській областях завдавали та продовжують зав-

давати суттєвих збитків економіці України, порушуючи тим самим економічну безпеку держави. Зміна внутрішніх та зовнішніх чинників розвитку національної економіки актуалізує дослідження питання забезпечення економічної безпеки як на рівні держави, так і на рівні окремих суб'єктів господарювання.

Фінансово-економічний стан підприємницького середовища прямо залежить від стану економічної безпеки України, оскільки на рівні країни формуються умови ведення бізнесу, виходу підприємств на внутрішній та зовнішній ринок, досягнення кінцевої мети діяльності та формування перспективних планів розвитку. Стан економічної безпеки підприємств в значній мірі прямо пропорційно визначається станом економічної безпеки країни і навпаки, тому дослідження особливостей цих процесів є важливим науковим завданням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, виділення неврайонованих раніше частин проблеми. Особливості та різні аспекти економічної безпеки країни та підприємств на сьогодні достатньо вивчені в Україні. Останніми роками зазначену проблематику досліджували такі вчені як: Абрамова М.В. [1], Гончар В.Г. [2], Левчук О.В. [3], Макаручук І.М. [4], Мартинюк В.П. [5], Скорук О.В. [10], Фоміченко І.П. [11], Баркова С.О. [11] та інші. У працях цих учених висвітлені особливості визначення сутності та складових економічної безпеки держави та підприємств, аналізу і оцінки економічної безпеки, формування напрямів її забезпе-

чення. Але не вирішеними залишаються специфічні засади впливу економічної безпеки країни на економічну безпеку підприємницького середовища, тому вимагають уточнення взаємозв'язки між різними рівнями формування економічної безпеки.

Метою даної статті – є з'ясування сутності економічної безпеки, визначення її основних складових елементів, які в сукупності складають концептуальну основу механізму забезпечення економічної безпеки держави та виявлення напрямків впливу економічної безпеки країни на економічну безпеку суб'єктів господарювання.

Вклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні питання національної безпеки набуло особливої актуальності, оскільки від його вирішення залежатимуть доля України, соціально-економічний добробут громадян, становлення їхньої національної самосвідомості та поваги до своєї держави, тому необхідно врахувати помилки, допущені під час здійснення економічних реформ, які призвели до руйнівних процесів в економіці та у свідомості людей.

Можна погодитися з думкою Макаручука І.М., що економічна безпека є одним із визначальних складових елементів системи національної безпеки [4]. З багаторічного досвіду відомо, що лише надійна та ефективна система забезпечення економічної безпеки є необхідною умовою для стабільного та стійкого соціально-економічного розвитку держави і захисту її незалежності.

Дослідниця М.В. Абрамова [1] розуміє під національною економічною безпекою такий стан національної економіки, при якому зберігається стійкість і здатність до несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів. Авторка переконана: перешкоджаючи впливу різноманітним загрозам, неодмінно можна досягти стійкого рівня економічної безпеки держави.

У літературі існує багато підходів до тлумачення поняття економічної безпеки держави за допомогою таких характеристик [3; 5; 10]:

- стійкість та стабільність, протидія внутрішнім і зовнішнім загрозам, під якими розуміємо міцність і надійність зв'язків між усіма елементами економічної системи, стабільність економічного розвитку держави, стійкість до стримування та знешкодження дестабілізуючих загроз факторів;
- економічна незалежність, що характеризує насамперед можливість для будь-якого суб'єкта економічної безпеки самостійно приймати і реалізовувати стратегічні економічні та політичні рішення для розвитку, можливість використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення стабільності та розвитку;
- самовідтворення та саморозвиток. Ця характеристика передбачає створення необхідних умов для ведення ефективної економічної

політики та розширеного самовідтворення, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки на світовій арені;

- національні інтереси. Ця характеристика визначає спроможність національної економіки захищати національні економічні інтереси.

Проаналізувавши існуючі підходи до визначення економічної безпеки держави, можна відзначити, що економічна безпека держави – це стан економіки держави, для забезпечення якого створюються стійкі та науково обґрунтовані методи нейтралізації негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, з'являються необхідні умови для стабільного соціально-економічного розвитку держави, захисту національних економічних інтересів та підвищення добробуту громадян.

Економічна безпека країни має ряд складових елементів, які описуються у різних документах та класифікуються багатьма авторами. Узагальнено класифікацію складових економічної безпеки країни можна подати у вигляді Табл. 1.

Ці складові економічної безпеки України значним чином впливають на елементи економічної безпеки підприємства, до найважливіших з яких належать [2; 11]:

- фінансова складова – збалансованість використання фінансових інструментів, фінансова стійкість, ефективна реалізація фінансових інтересів.
- правова складова – всебічне правове забезпечення діяльності підприємства; дотримання чинного законодавства, юридична підтримка прийняття господарських рішень.
- технологічна складова – ступінь відповідності застосовуваних на підприємстві технологій найкращим світовим зразкам за умов оптимізації витрат ресурсів, розвиток технологічного потенціалу.
- інформаційна складова – ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення господарської діяльності підприємства, представлення підприємства у середовищі партнерів та конкурентів, захист інформаційних ресурсів.
- екологічна складова – дотримання чинних екологічних норм, мінімізація втрат від забруднення довкілля.
- кадрова складова – забезпеченість підприємства необхідними кадровими ресурсами, формування ефективної системи управління персоналом та комунікативної політики.
- інтелектуальна складова – збереження і розвиток інтелектуального потенціалу підприємства; розвиток креативного мислення та творчого підходу працівників.
- безпекова складова – забезпечення фізичної і моральної безпеки працівників підприємства, гарантування безпеки майнових та фінансових ресурсів, забезпечення сприятливих зовнішніх умов розвитку.

Таблиця 1.

Складові економічної безпеки України відповідно до підходів розрахунку її рівня

НПМБ РНБОУ [7]	Наказ № 60 [8]	Мартинюк В.П. [5]	Наказ № 1277 [9]	НІСД [12]
–	макроекономічна	макроекономічна	макроекономічна	–
інвестиційна	інвестиційна	інвестиційна	–	–
інноваційна	–	інноваційна	–	інноваційна
фінансова	фінансова	фінансова	фінансова	фінансова
–	зовнішньоекономічна	Зовнішньо-економічна	Зовнішньо-економічна	Зовнішньо-економічна
соціальна	соціальна	соціальна	соціальна	соціальна
–	продовольча	продовольча	продовольча	продовольча
демографічна	демографічна	демографічна	демографічна	–
енергетична	енергетична	енергетична	енергетична	енергетична
–	виробнича	–	–	виробнича
–	–	–	–	транспортна
–	науково-технічна	–	–	–
зовнішньо-торгівельна	–	–	–	–
–	–	–	інвестиційно-інноваційна	–

Таблиця 2.

Динаміка реального ВВП України у 2013–2016 рр., % до попереднього періоду [6]

Показник	2013 рік				2014 рік				2015 рік				2016 рік		
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
ВВП загалом	-1,3	-1,2	-1,1	3,4	-1,2	-4,5	-5,4	-14,8	-17,0	-14,7	-7,2	-1,4	0,1	1,4	2,0
Кінцеві споживчі витрати	5,2	6,6	5,0	4,3	0,4	-6,0	-12,7	-10,0	-15,8	-23,2	-16,0	-8,6	-1,6	2,3	5,1
Експорт товарів і послуг	-7,4	13,5	-6,8	-4,5	-5,8	-2,6	-16,8	-31,0	-26,1	-22,1	-10,8	-5,8	-3,8	-6,5	-5,5

В залежності від того, якою буде ситуація в певній сфері національної економіки, будуть по різному формуватись умови розвитку підприємств, які в ній функціонують. Від того буде залежати подальший стан окремих галузей економіки, а отже і економічної безпеки країни. Варто відзначити, що в умовах ринкової економіки впливати на стан економічної безпеки може як держава, за рахунок коштів державного бюджету, так і приватні структури та окремі фізичні особи за рахунок наявних фінансових ресурсів. Важливо, щоб частка приватного сектору в економіці переважала державний, тому державним органам різних рівнів потрібно забезпечити сприятливі умови для такої ситуації. Якщо умови несприятливі, спостерігаються інші зовнішні та внутрішні загрози веденню бізнесу, то він починає зменшувати свій капітал, що несе загрози економічній безпеці всієї країни. Зазначене дозволяє зробити висновок про наявність тісного замкнутого взаємозв'язку між економічною безпекою держави та підприємницького середовища, коли у випадку зниження економічної безпеки на одному із рівнів, страждає економічна безпека всієї системи.

Економічна безпека України останніми роками знижувалась, що можна зробити з аналізу наступної інформації (Табл. 2-3). Можна побачити, що протягом 2013-2015 рр. відбувалось скорочення ВВП України, що негативно впливало на стан економічної безпеки всієї національної економіки. У 2016 році спостерігалось певне зростання ВВП, але в результаті його зменшення у попередні роки, воно не мало відчутного позитивного ефекту на економічну безпеку.

Із 2010 до 2013 років обсяг реального ВВП мав тенденцію до щорічного зростання. Крім цього, індекси фізичного обсягу ВВП за ці роки не знижувалися нижче 100 %, а отже, обсяг реального ВВП кожного наступного року дорівнював або перевищував обсяг номінального ВВП попереднього року. Така позитивна динаміка вказувала на незначне, але все ж таки зростання економіки України в загальному розумінні. Особливості вітчизняного ВВП в умовах сьогодення такі: ми повернулися до показників трирічної давнини; ВВП штучно наповнений податками, які більшість європейських країн взагалі не залучають його у структуру. Майже 45 % української економіки пере-

буває «в тіні», а це до 800 млрд. грн (майже половина обсягу національного ВВП країни), які не враховує офіційна статистика. П'яту частину ВВП створюють так звані «податкові ями» і фіктивні підприємства. Тож на тлі всього цього, а також майже трикратного зuboжіння населення, виходить на занижені обсяги падіння ВВП вдається за рахунок стрімкого підвищення цін для населення всередині країни та штучного наповнення показників ВВП податками й зборами.

На основі 2015 року можна найбільш репрезентативно дослідити вплив національної економічної безпеки на економічну безпеку підприємницького середовища. Так, найбільша частка в структурі ВВП за I півріччя 2015 року припадала на: переробну промисловість (39 млрд грн), оптову й роздрібну торгівлю (52 млрд грн) та чисті податки (62 млрд грн). Водночас за індексом виробництва базових галузей, обсяги виробництва переробної промисловості впали на 20 %, торгівлі - на 23 %, видобувної промисловості - на 27 %. Падіння спостерігалось й за іншими галузями: виробництво коксу та нафтопродуктів - на 50 %, машинобудування - 50 %, хімічна промис-

ловість - 33,8 %. При цьому ВВП, за офіційною статистикою Мінекономрозвитку, скоротився лише на 16 %. Темпи падіння промислового виробництва, яке триває вже 30 місяців (з листопада 2012 р.) у 2015 р. зберігаються на критично високому рівні (понад 20,0 % протягом 6 місяців) (Табл. 3).

Різне підвищення індексу цін виробників - у середньому до 42,5 % за підсумками I півр. 2015 р., на фоні зниження внутрішнього платоспроможного попиту утворює ризики збуту на внутрішньому ринку і, відтак - подальше скорочення випуску промислової продукції. Відповідні тенденції ускладнюються фізичною втратою виробничих потужностей у зоні конфлікту на Донбасі, що негативно позначається на внутрішній виробничій кооперації та експортному потенціалі. За підсумками 2014 р. великими та середніми підприємствами загалом по економіці отримано 517,4 млрд грн збитків, а за підсумками I кв. 2015 р. - 385,9 млрд грн (74,6 % від річного обсягу за 2014 р.). Якщо у 2014 р. баланс збитків підприємств досяг за

Індекс виробництва базових галузей в Україні протягом 2014–2015 рр.

Таблиця 3.

Компонента	Частка в ІВБГ (дані за 2014 рік, %)	Темпи змін порівняно з відповідним періодом попереднього року, %						
		2013 р.	2014 р.	січень 2015 р.	лютий 2015 р.	березень 2015 р.	квітень 2015 р.	січень-квітень 2015 р.
ІВБГ загалом	100,0	-0,2	-9,3	-20,1	-19,4	-20,1	-23,4	-20,3
сільське господарство	22,0	13,6	2,8	-2,4	-4,9	-6,8	-5,1	-4,8
добувна промисловість	10,9	0,8	-13,7	-24,1	-29	-28,5	-25,4	-26,7
переробна промисловість	24,5	-7,3	-9,3	-21,1	-20,2	-19,7	-21,4	-20,4
виробництво електроенергії, газу та води	7,2	-1,1	-6,6	-17,2	-18,9	-12	-15,1	-15,5
будівництво	4,8	-11,0	-20,4	-36,7	-31,2	-33,5	-38,2	-32,6
роздрібна торгівля	6,1	9,5	-8,6	-22,6	-19,8	-28,6	-28,9	-25,3
оптова торгівля	24,4	-2,0	-15,0	-19,2	-15,6	-18,3	-30,4	-21,4
Додатково:								
промисловість загалом	окремо не використовуються для розрахунку ІВБГ	-4,3	-10,1	-21,3	-22,5	-21,1	-21,7	-21,5
харчова промисловість		-5,0	2,5	-11,9	-10,1	-9	-15,7	-11,6
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення		-10,8	-21,3	-54,1	-58	-49,9	-43,6	-50
хімічна промисловість		-19,3	-14,2	-21,6	-24,2	-22,5	-23,5	-22,8
металургія		-5,3	-14,5	-18,9	-17,6	-31	-25,7	-25,9
машинобудування		-13,6	-20,6	-32,5	-21,7	-22,7	-25,8	-25,3
житлове будівництво		11,3	3,5	0,9	12,3	-2,9	-36,2	-5,3

обсягами третини ВВП країни (33,0%), то у І кв. 2015 р. їх обсяг перевищив ВВП (105,0%).

Найбільші обсяги збитків отримано у промисловості (161,4 млрд грн у 2014 р. та 150,4 млрд грн – у І кв. 2015 р.), оптовій та роздрібній торгівлі (129,2 млрд грн та 75,4 млрд грн відповідно), операціях з нерухомим майном (99,6 млрд грн та 42,6 млрд грн відповідно), професійній, науковій та технічній діяльності (98,0 млрд грн та 29,2 млрд грн відповідно). Підприємства сфери фінансової діяльності у 2014 р. отримали загалом прибуток до оподаткування у обсязі 36 млрд грн, а за підсумками І кв. 2015 р. зазнали збитків обсягом 45,5 млрд грн [6].

Воєнна загроза, макроекономічна нестабільність, ризка втрата купівельної спроможності як населенням, так і корпоративним сектором виступають базовими факторами згорання інвестиційної активності інвесторів. Так зниження капітальних інвестицій в основний капітал у 2014 р. досягло 24,1 % відносно 2013 р. У І кв. 2015 р. падіння цього показника продовжилось і склало – 14,8 % відносно і так невисокої бази І кв. 2014 р. [6].

Додатковим фактором є погіршення умов конкуренції та доступу на зовнішні фінансові ринки. Традиційне домінування іноземного інвестування у фінансовий сектор та ринки нерухомості на сьогодні обмежується об'єктивними проблемами розвитку таких секторів економіки та не відповідає інтересам держави стосовно модернізації національної економіки. Тобто можна побачити, що погіршення стану економічної безпеки України мало негативний вплив і на економічну безпеку підприємств за різними її складовими [3].

Процеси, що відбуваються на даний час у світі та в Україні досить неоднозначні за характером і суттєво впливають на становище вітчизняних підприємств. Функціонування підприємств здійснюється в умовах нестабільного зовнішнього середовища, для якого характерні зниження обсягів інвестиційних вкладень, високі процентні ставки за довгостроковими банківськими кредитами, недосконалість податкового законодавства, наявність значного кола проблем, пов'язаних із нестабільністю у внутрішньополітичній, енергетичній та інших сферах, що істотно знижує рівень життєдіяльності підприємств і підвищує ймовірність переходу в кризовий стан. З іншого боку, наявні певні досягнення та позитивні зрушення завдяки поступового зростання темпів економічного та науково-технічного розвитку. Кризові тенденції на мікрорівні створюють передумови негативних тенденцій розвитку регіональних систем і зниження рівня національної економічної безпеки. У зв'язку з цим надзвичайно важливо визначити основні сфери ризиків та загроз економічній безпеці суб'єктів підприємницької діяльності. Адже, підприємство не може відчувати себе у стані економічної безпеки, якщо суб'єкти зовнішнього середовища, з якими

підприємство тісно взаємодіє, знаходяться під впливом певних загроз чи небезпек [2].

Зважаючи на масштаби української економіки, до факторів ризику, небезпек і загроз, які впливають на економічну безпеку підприємств є безліч. Знати їх природу, джерела виникнення і рівень небезпеки вкрай важливо для підприємця сучасного ринку. Побудова ринкової економіки в Україні поступово зумовлює створення системи забезпечення безпеки підприємницької діяльності відповідно до світової практики. Системний підхід до безпеки підприємництва має бути дотриманий відповідно до певних вимог [11].

Найважливішою особливістю підприємницької діяльності є вміння працювати в умовах діючих ризиків і загроз економічній безпеці. Підприємець повинен володіти умінням приймати оптимальні рішення і ефективно управляти бізнесом в складній комерційній ситуації, коли не всі фактори, причини та умови реалізації бізнес-процесів заздалегідь відомі. Варто зважати, що завжди діють фактори, які одночасно визначаються, як ризики та загрози економічній безпеці підприємства і безпосередньо або опосередковано, впливають на підприємця, в нинішніх умовах господарської діяльності. Отже, знати їх природу, джерела виникнення і рівень небезпеки вкрай важливо для підприємця сучасного ринку.

Перелік типів, видів загроз і небезпек функціонування як окремого підприємства, так і підприємництва загалом визначається різноманітністю видів підприємств, їх організаційно-правових форм, сфер та напрямів діяльності. Всі зовнішні ризики можна об'єднати у групи: політичні, соціально-економічні, екологічні, науково-технічні та технологічні, правові, природно-кліматичні, демографічні, кримінальні. Внутрішні загрози економічній безпеці виникають безпосередньо у сфері господарської діяльності підприємства. До основних видів внутрішніх ризиків можна віднести [11]:

- виробничі недоліки, порушення технології організації виробництва;
- прорахунки і упущення в маркетинговій і рекламній політиці;
- необґрунтована та необ'єктивна фінансова політика підприємства;
- технологічні прорахунки і упущення як конструктивні, так і допущені внаслідок порушення технологічної дисципліни;
- ризики, пов'язані з персоналом як умисні професійні помилки і прорахунки, так і допущені за низької кваліфікації;
- управлінські помилки при плануванні, керівництві та прийнятті рішень, що є джерелами внутрішніх загроз економічній безпеці;
- кримінальні дії власного персоналу: від елементарного злодійства, до продажу комерційної інформації конкурентам.

Економічна безпека бізнесу, підприємства буде забезпечена, при умові якщо підприємство і бізнес будуть працювати в стані захищеності від зовнішніх і внутрішніх загроз, а також буде організована ефективна система економічної безпеки на підприємстві або в бізнесі в цілому. Система економічної безпеки будуватиметься в залежності від формату підприємства, умов виробничої діяльності, застосовуваних технологій, стану інфраструктури та інших внутрішніх та зовнішніх чинників.

Висновки та перспективи подальших розробок за темою дослідження. У результаті досліджень встановлено динаміку важливих індикаторів економічної безпеки України і виявлено, що при зниженні фінансово-економічного стану підприємств підвищується загроза фінансовій безпеці держави, і навпаки. Розвиток ринкових відносин в Україні повинен супроводжуватись заходами із забезпечення її економічної безпеки, оскільки від цього прямо залежить результативність підприємницької діяльності та добробут населення. Результати проведеного дослідження вказують на те, що протягом 2013–2015 рр. спостерігалось погіршення макроекономічної ситуації в Україні, що мало негативний вплив на фінансові результати діяльності підприємств, зниження їх інвестиційної активності і зниження підприємницької активності. Для її відновлення потрібні значні зусилля всіх учасників національної економіки, оскільки незначне зростання бізнес-активності неспроможне суттєво наростити рівні економічної безпеки.

Подальші дослідження доцільно здійснювати в напрямку вивчення теоретико-методичних аспектів цієї проблеми і створення ефективного механізму забезпечення економічної безпеки, тому актуальною є проблема розуміння сутності економічної безпеки та чіткого визначення її складових елементів, а також своєчасного виявлення впливу негативних загроз-факторів із метою створення власної системи економічної безпеки, що надасть можливість уникнути руйнівних наслідків становлення національної економіки та забезпечити її конкурентоспроможність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова М.В. Аналіз змін складових елементів економічної безпеки України та їх важливості відповідно до підходів

визначення її рівня / М.В. Абрамова // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2015. – №4. – С. 46–51.

2. Гончар В.Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України – запорука фінансової безпеки держави / В.Г. Гончар // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – №8(170). – С. 150–157.

3. Левчук О.В. Економічна безпека України в умовах глобалізації / О.В. Левчук // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – №6. – С. 190–193.

4. Макаруч І. М. Оцінка сучасного стану та актуальні загрози економічній безпеці в Україні / І. М. Макаруч // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського нац. ек. ун-ту "Економічна думка", 2015. – Том 21. – № 1. – С. 83–89.

5. Мартинюк В. П. Оцінка стану національної економіки на основі інтегрального показника економічної безпеки держави / В. П. Мартинюк // Економіка Менеджмент Підприємництва. – 2013. – №25. С. 179–187.

6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

7. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ. [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу : http://www.uazakon.com/documents/date_6s/pg_gewqwi/index.htm.

8. Про затвердження Методики розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку : Наказ [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : http://www.uazakon.com/documents/date_1a/pg_ibcnog/.

9. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ. [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу : http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=38738.

10. Скорук О.В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення / О.В. Скорук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – №6. – С. 39–42.

11. Фоміченко І.П. Формування системи управління економічної безпеки на підприємствах України / І.П. Фоміченко, С.О. Баркова // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2013, №3(23). – С. 57–66.

12. Щодо вдосконалення методології інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/1358/#_ftnref5.